

PROTOKÓŁ
posiedzenia Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów
do badania problemów nauczania historii i geografii
Leżno, 12–15 maja 2015 r.

Na podstawie artykułu 15 Programu współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Oświaty i Nauki Republiki Litwy w dniach 12–15 maja 2015 r. w **Leżnie** odbyło się posiedzenie Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do badania problemów nauczania historii i geografii.

W spotkaniu udział wzięli:

ze strony polskiej:

1. prof. dr hab. Adam Suchoński – przewodniczący strony polskiej
2. prof. dr hab. Mieczysław Jackiewicz
3. prof. dr hab. Bohdan Łukaszewicz
4. dr Aleksander Srebrakowski
5. dr hab. Mariusz Kowalski
6. mgr Tadeusz Baryła
7. mgr Małgorzata Skórka – sekretarz strony polskiej

ze strony litewskiej:

1. dr Rimantas Miknys – przewodniczący strony litewskiej
2. doc. dr Algis Kasperavičius
3. doc. dr Elmantas Meilus
4. dr Linas Jašinauskas
5. mgr Rimantas Jokimaitis – sekretarz strony litewskiej

Spotkanie przebiegało według następującego porządku (wstępny projekt porządku obrad w załączniku):

Wtorek 12 maja 2015 r.

Zgodnie z programem członkowie Komisji rozpoczęli posiedzenie o godzinie 16.30. Przewodnictwo obrad objął prof. Adam Suchoński. Powitał członków Komisji i poinformował, że Minister Edukacji Narodowej nadał Medal Komisji Edukacji Narodowej panu dr. Rimantasowi Miknysowi w uznaniu szczególnych zasług dla współpracy polsko-litewskiej, budowania przyjaznych relacji środowisk historyków Litwy i Polski, wkładu w działania na rzecz prawdziwego oświetlenia relacji polsko-litewskich. W imieniu Ministra uroczystego wręczenia Medalu dokonała sekretarz Komisji Małgorzata Skórka. Dr Rimantas Miknys wyraził nadzieję, że ten ważny i historyczny medal jest dowodem docenienia zaangażowania i prac litewskich członków Komisji.

Przewodniczący prof. Adam Suchoński podzielił także pogląd wyrażony przez dr. Rimantasa Miknysa, że prace Komisji wyraźnie zyskały na odbiorze w środowisku nauczycieli z chwilą dołączenia do prac komisji wystąpień problemowych i eksperckich. Następnie przystąpiono do części referatowej.

Jako pierwszy wygłosił referat dr Rimantas Miknys pt. Morze Bałtyckie w koncepcjach Polski i Litwy: idea solidarności bałtyckiej w latach 1918–1939.

Tezy: Wystąpienie opatrzone zostało wnioskami, które mogą być zastosowane do treści lekcji historii. Referent opisał: idee tworzenia idei imperium dominum między Niemcami i Rosją z ziem i narodów dawnej Rzeczypospolitej, zjednoczenia Europy wysuwaną głównie przez polityków republik bałtyckich, którą Michał Römer traktował jako związek paneuropejski (Związek Bałtycki, Federacji Bałtycka), zdolny do przeciwstawienia się ekspansji Niemiec i zapobieżenia utracie Kłajpedy. Prace koncepcyjne rozbiły się o problem przynależności Wilna.

Dyskusja:

Prof. Mieczysław Jackiewicz pytał o stosunek do Prus Wschodnich i losy Litwy Pruskiej w trakcie tych prac koncepcyjnych.

Dr Rimantas Miknys stwierdził, że politycy litewscy współtworzący te idee z troską myśleli o przyszłości Kłajpedy. Nie przyjęto postulatu Rady Małej Litwy o włączenie tego obszaru do tworzącego się państwa litewskiego z obawy o narastanie ekspansji niemieckiej. M. Römer w styczniu 1945 r. uczestniczył w tajnym zebraniu na Uniwersytecie, na którym stwierdzono,

że wobec strat wojennych Litwa nie może pretendować do choćby kawałka Prus Wschodnich i musi „obronić” Kłajpedę.

Prof. Mieczysław Jackiewicz: Czy Wilno mogło być białoruskie?

Dr R. Miknys stwierdził, że najnowsze ustalenia, oparte o dokładną kwerendę archiwaliów partii komunistycznej, potwierdzają, że Litwy nie stać było na nic więcej niż zagospodarowanie Kłajpedy. Wiele opinii o możliwych rozwiązaniach terytorialnych wobec Litwy nie znajduje potwierdzenia w materiale źródłowym. Faktem jest, że trudno sobie wyobrazić Litwę sowiecką bez Wilna.

T. Baryła i doc. dr Elmantas Meilus stwierdzili, że nadal nie rozpatruje się wszystkich następstw paktu Ribbentrop-Mołotow i tajnego protokołu dla rozstrzygnięć terytorialnych w tej części Europy, lecz jest to kwestia wykraczająca za ramy prac Komisji.

Doc. dr Algis Kasperavičius stwierdził, że być może istniały szanse, jednak nikłe, na przyłączenie do Litwy Tylży.

Prof. Mieczysław Jackiewicz pokreślił, że na szczególne rozpropagowanie zasługuje dorobek koncepcyjny Michała Römera, człowieka dwóch kultur i litewskiej opcji politycznej.

Dr Rimantas Miknys oświadczył, że mimo wysiłków nie udało się doprowadzić do polskiej edycji dzienników i korespondencji Michała Römera. Obecnie, dzięki wsparciu polskiego PZU w ośrodku „Karta”, prowadzona jest digitalizacja dzienników i korespondencji Michała Römera. Będzie to najlepszy sposób spopularyzowania, a także udostępnienia dorobku M. Römera (6 tomów dzienników i około 600 wybranych listów).

Przewodniczący prof. Adam Suchoński przedstawił referat „Region Morza Bałtyckiego na kartach wybranych zagranicznych podręczników do nauczania historii”.

Tezy: Współczesne kryteria doboru treści, to łączyć przeszłość przez wymogi współczesności – żaden z podręczników nie spełnia dostatecznie tego wymogu. Brak jest wiedzy, także podręcznikowej o korzeniach historycznych jednoczącej się Europy, czego najlepszym przykładem jest wiele myśli Adama Mickiewicza. Problematyka Morza Bałtyckiego powinna dominować w podręcznikach krajów leżących nad tym morzem. Tak się jednak nie dzieje, a Polska nie uczestniczyła w przygotowaniu podręcznika europejskiego przygotowywanego pod auspicjami Rady Europy. Mapy w podręcznikach pokazują jedynie Europę Zachodnią. Można odnieść wrażenie, że wspólna Europa zakończyła się na czasach Karola Wielkiego. Podręczniki niemieckie wobec środkowo-wschodniej Europy raczej uprawiają politykę historyczną, lub koncentrują się na osadnictwie niemieckim i dziejach Hanzy. Godnym odnotowania jest rozdział w podręczniku fińskim: „Finlandia i Polska – dwie drogi do niepodległości”, który

akcentuje postęp cywilizacyjny jako miernik patriotyzmu, a walka jest przypisana stronie polskiej jako wybór drogi do niepodległości. W szwedzkim modelu nauczania historii aż 80% materiału i czasu poświęca się historii regionalnej, a właściwie lokalnej, i nie mówi się w nich o związkach dynastycznych Wazów, czy wojnach szwedzko-polskich. Nadal wzorem może być podręcznik historii krajów bałtyckich (Rada Europy).

Prof. M. Jackiewicz zauważył, że właściwie nie kształci się dydaktyków historii.

Prof. A. Suchoński stwierdził, że ma następców, lecz ich rola uzależniona jest od stosunku do tej specjalizacji w trakcie pisania, wydawania i recenzowania podręczników historii.

Dr Aleksander Srebrakowski: Czy nadal w podręcznikach niemieckich eksponowany jest problem Memellandu?

Prof. A. Suchoński zauważył, że większość problemów związanych ze wschodnią Europą w tych podręcznikach jest raczej polityką historyczną, choć sprawa Kłajpedy nie jest już eksponowana. Jednak źle się dzieje, gdy polski współprzewodniczący podręcznikowej komisji niemiecko-polskiej, pracującej pod auspicjami UNESCO, nie ma uregulowanych zobowiązań wobec polskiego Ministerstwa Edukacji.

Dr Al. Srebrakowski zwrócił uwagę, że w wielu opiniach historyków zagranicznych zwracano uwagę na błędy w trakcie polskiej reformy edukacji, których można było uniknąć. Wyniki egzaminów kompetencyjnych przeczą tym opiniom, choć zmiany w obrębie przedmiotu historia, zawsze będą przedmiotem szczególnego zainteresowania nauczycieli i rodziców.

Sekretarz mgr Małgorzata Skórka poinformowała, że od strony prawnej możliwy jest powrót do pracy większości dwustronnych komisji podręcznikowych, choć obecnie aktywnie pracują tylko dwie.

Na tym zakończono pierwszy dzień posiedzenia Komisji.

Środa 13 maja 2015 r.

O godzinie 9.30 obrady rozpoczął współprzewodniczący dr R. Miknys. Przywitał gości posiedzenia, to jest dziesięciu nauczycieli historii ze szkolnego okręgu pomorskiego. Na wniosek dr. R. Miknysa prof. A. Suchoński przedstawił nauczycielom 12-letni okres prac komisji i zaprosił nauczycieli do aktywnego udziału w dyskusji.

Tadeusz Baryła przedstawił referat „Region Bałtyku w polskich podręcznikach historii”.

Tezy: Dorobek historiografii nie tylko polskiej koncentruje się na zagadnieniach terenów przylegających do Bałtyku, w mniejszym stopniu uwzględnia problemy eksploatacji morza.

Nadal aktualny jest problem „Bałtyku jako morza naszego i nie naszego”, wobec przewagi zagadnień związanych z lądowym – kontynentalnym widzeniem Rzeczypospolitej. Idea Bałtyku i regionów wokół niego nabrała szczególnego znaczenia dopiero w następstwie przemian po 1989 r. Idea Europy Bałtyckiej sformułowana w Gdańsku w 1977 r. rozpoczęła pracę nad wizją integracji państw bałtyckich. Postęp w tym zakresie, udział struktur rządowych i pozarządowych doprowadził do zinstytucjonalizowania prac związanych z integracją bałtycką. Jednak te nowe idee, nowy język narracji z lat po utworzeniu Rady Państw Morza Bałtyckiego, po rozszerzeniu UE w 2004 r. nie znajduje odzwierciedlenia w postrzeganiu zagadnień Europy Bałtyckiej w podręcznikach historii. Problem tkwi zarówno w podstawie programowej, w podręcznikach, jak i wymogach egzaminów kompetencyjnych. Problem powyższy zilustrowano przykładami z podstawy programowej (gimnazjalnej i licealnej) oraz przykładami od czasów wypraw Wikingów (Normanów), formowania państw na północy Europy, aż po rozstrzygnięcia pokoju andruszowskiego, kiedy to także na północy Europy ukształtował się nowy układ terytorialno-państwowy. W tym celu wykorzystano popularną serię podręczników „Nowej Ery” oraz podręczniki, powstałe w ośrodkach uniwersyteckich Torunia i Gdańska. Ponadto wskazano na trudności związane z prawidłowym nazewnictwem ludów oraz regionów historycznych w obrębie Morza Bałtyckiego, a także i to, że problemy Europy Bałtyckiej zdominowane zostały historią wydarzeniową – jeśli chodzi o rywalizację o dominację nad Bałtykiem.

Przewodniczący prof. A. Suchoński w pierwszej kolejności udzielił głosu w dyskusji obecnym na posiedzeniu nauczycielom.

Dyskusja:

Robert Kras, Maja Gombala-Falkiewicz: – podręczniki historii powinny zawierać wiadomości regionalne w zależności od regionu, dla którego są przeznaczone i rzeczywiście bardziej zorientowane na problemy Bałtyku. Rzeczywiście pomija się w polskich podręcznikach sprawy wybrzeża Wielkiego Księstwa Litewskiego, utożsamiając Rzeczpospolitą Obojga Narodów z Polską.

Andrzej Borzestowski przychylił się do wniosku referenta, że zawodzi spójność narracji historycznej w podręcznikach, a przecież podręcznik jest bazą, a regionalność uzależniona jest od zaangażowania nauczycieli.

Zofia Heppner opowiedziała się za poprawieniem nowej podstawy programowej, tak, by nauczanie historii regionu nie było martwym zapisem. Należałoby wprowadzić przedmiot „Historia regionu” lub uzupełnienie scentralizowanego podręcznika dodatkiem regionalnym.

Dariusz Szymikowski potwierdził, że w podręcznikach przeważa narracja wydarzeniowa, szczególnie w zakresie rozszerzonej podstawy programowej, kosztem wnioskowania przyczynowo-skutkowego. Ponadto przypomniał, że już w 2009 r. przedstawił koncepcję dodatkowego przedmiotu pt. Historia regionalna, lecz nie zyskała ona aprobaty.

Anna Chmielewska potwierdziła opinię, że na poziomie gimnazjalnym edukacja historyczna o regionach jest zaakcentowana w podstawie programowej, ale nie znajduje to odzwierciedlenia w podręcznikach oraz w teście gimnazjalnym.

Większość zabierających głos w dyskusji nauczycieli z uznaniem odniosło się do idei uczestnictwa w problemowej części posiedzenia Komisji i opowiedziało się za koniecznością upowszechnienia prac Komisji wśród nauczycieli.

T. Baryła stwierdził, że dobierając przykłady z podręczników, które są coraz nie tylko lepsze, ale i ciekawsze poprzez dodatkowe atlasy i płyty CD, chciał oprzeć się na najlepszych zapisach podręcznikowych. Dyskusja potwierdziła sąd, że Europa Bałtycka nie jest najmocniejszym przykładem nadążania podstawy programowej i podręczników za współczesnymi procesami integracji bałtyckiej, a dyskutanci znacznie ostrzej niż referat stawiali wnioski końcowe.

Dr Linas Jašinauskas przedstawił referat: „Morze Bałtyckie w koncepcjach i polityce Polski i Litwy: spojrzenie na podręczniki litewskie”.

Tezy: Problem nie jest jasno zarysowany w podręcznikach litewskich. Poświęca się niewiele miejsca działaniom Polski i Litwy odnośnie Bałtyku. Głównie zwraca się uwagę na problemy: wojen ze Szwecją i państwem moskiewskim w wiekach XVI–XVII, a idea federacji J. Piłsudskiego była szeroko komentowana w Litwie. Ponadto zwraca się uwagę na los Kłajpedy i zagrożenie aneksją niemiecką. Problematyka Morza Bałtyckiego wymaga wprowadzenia dopiero do podręczników, co wydaje się być szczególnie ważne w związku z polityką integracyjną Unii Europejskiej, Rady Państw Morza Bałtyckiego.

Dyskusja:

Zofia Heppner: Jaki jest system oceny kompetencji w procesie nauczania historii w szkole podstawowej? Czy materiał ze szkoły podstawowej jest powtarzany w szkole średniej?

Dr L. Jašinauskas: W 10 klasie jest ocena kompetencji z wybranych przedmiotów tj. historia, geografia, wychowanie obywatelskie. W szkole średniej natomiast obowiązkowe egzaminy z matematyki, języka litewskiego. Historia jest przedmiotem do wyboru.

Dariusz Szymikowski: Jak realizowana jest historia regionów w litewskiej szkole podstawowej i średniej?

Dr L. Jašinauskas: W 5. i 6. klasach jest przedmiot historia, który zaczyna się od lokalnej historii, następnie Litwy i najbliższych sąsiadów. W klasie 7–10 realizowana jest historia obejmująca dzieje Litwy i świata. W klasach 11–12 historia obejmuje dzieje społeczeństwa, głównie Litwy i Europy.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że w historiografii litewskiej kładzie się nacisk na to, że Litwa toczyła wojnę ze Szwecją, ale głównym wrogiem, bardzo ekspansywnym, była Rosja.

Doc. dr Elmantas Meilus potwierdził swą wypowiedzią wyjaśnienie dr. L. Jašinauskasa.

Po przerwie o godzinie 12.15 wznowiono obrady. Przystąpiono do prezentacji recenzji podręczników i dyskusji.

Dr hab. Mariusz Kowalski przedstawił recenzje podręcznika:

– Šalna R., Mačiulytė J., Padriežas V., Pakamorienė A., Sapožnikovas G., Tuskenienė V., Žolynas M., Žemė. Geografijos vadovėlis 10 klasei, Leidykla „Briedis“ 2014,

oraz atlasu:

– Lietuva, Europa, Pasaulis. Geografijos Atlasas 9-10, Leidykla Šviesa, Kaunas 2007.

Tezy: Podręcznik przedstawia problematykę geografii świata i Litwy. Polska jest przedstawiana proporcjonalnie do wagi problemów geograficznych, np. wydobywanie węgla – Górny Śląsk, zestawienia pokazujące znaczące uzależnienie Polski od dostaw gazu z Rosji, także w kontekście wspólnego stanowiska Litwy i Polski w sprawie budowy Nord Stream, wspólne powiązanie przez linie energetyczne, budowaną Via Baltica (od Helsinek, Tallin, Kowno, Wilno, Warszawa), Rail Baltica. Pokazuje się też znaczenie Polski poprzez kurs rubla i złotego, jako walut międzynarodowych. Błędem jest mówienie o okupacji Wilna, choć już podręczniki historii z tego określenia się wycofały. Mapa Europy pokazująca znaczące marki europejskie, bez udziału Polski, a jest Skoda w Czechach. Podręcznik wart polecenia.

Natomiast Atlas zawiera ewidentne błędy edytorskie mapa świata na rozkładówce pomniejsza terytorium Polski, dwie mapy powtórzone, a dotyczą także Polski. Mapy ogólne Europy z zaznaczeniem Polski: np. wyznaniowa z zaznaczeniem Częstochowy, skali analfabetyzmu, brak jednak Polski odnośnie wydobywania i przetwórstwa miedzi. Na mapie języków świata nie ma Polaków na Wileńszczyźnie, a są Lapończycy w Norwegii, czy Bretończycy we Francji. Podwójna mapa dotycząca terytoriów konfliktowych; odnośnie Polski wymienia się ruch Solidarności, ale także ruch partyzancki na Litwie. To całkowicie chybiony zamiar. Granica

Litwy, łącznie z granicami historycznymi, błędna i bez legendy. Mapa etnograficzna – wymienia regiony, ale w przypadku regionu Dzukija błędnie oznacza skład językowy i narodowościowy (brak ludności polskiej). Jest też mapa regionu Morza Bałtyckiego – co jest szczególnie ważne. Polska strefa ekonomiczna zaznaczona zbyt szeroko. Litewska komisja nazewnicza powinna opracować słownik prawidłowych nazw (rodzaj oddany w nazwie), ewidentny błąd zapisu Świnoujście (Svinoujscis), trudne do przyjęcia zlituanizowanie nazwy Gorzów Wielkopolski.

Dyskusja:

Prof. Adam Suchoński: Czy wyjaśniono problem z Możejkami?

Dr hab. M. Kowalski: Mówi się Orlen Lietuva (Możejki), jako o firmie litewskiej, przynoszącej znaczące dochody do budżetu.

Dr R. Miknys: Szkoda, że nie mówi się o kapitale z Polski – Orlen, PZU, co z całą pewnością wzmogło poczucie polskości wśród okolicznej ludności. Z drugiej strony, inwestycja ta pomogła zbudować pozytywny wizerunek Polski w środowisku litewskim.

Doc. dr Algis Kasperavičius przedstawił recenzje autorstwa prof. dr hab. A. Stanaitisa:

- Geografija dla gimnazjum. Część 3; Roman Domachowski, Maria M. Wilczyńska-Wołoszyn, Wydawnictwo Edukacyjne „Žak” Sp. z o.o., 2012,
- Oblicza Geografii 3. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony; Roman Malarz, Marek Więckowski, Nowa Era Spółka z o.o.

Tezy: Oba podręczniki na dobrym poziomie merytoryczny, bogato ilustrowane. Informacje o Litwie nierówna: w pierwszym prawie ich nie ma, a w drugim informacja o Litwie jest obszerna: w mapach, tekście, ilustracjach. Niestety nazwy w transkrypcji polskiej, bez podwójnych nazw. Dane liczbowe w tekście obu podręczników należałoby jednak usystematyzować w tabelach.

Dyskusji nad recenzjami nie przeprowadzono z uwagi na nieobecność autora recenzji (choroba).

Prof. A. Suchoński zwrócił jednak uwagę na stale i nagminnie powtarzający się problem nazewnictwa geograficznego, oryginalne nazewnictwo miejscowości a obecny zapis państwowy.

Po krótkiej przerwie wznowiono obrady przystępując do prezentacji recenzji podręczników i dyskusji.

Prof. dr hab. Mieczysław Jackiewicz przedstawił recenzję podręcznika historii: Petreikis D., Litvinaitė J., Meškuotis F., Ramoškaitė-Stongvilienė R., Bitautas A., Stankutė S., Istorija. V kl. (serija „ATRASK“), Leidyklos „Šviesa“ 2014.

Tezy: Podręcznik podpowiada uczniom by odnaleźli „własną historię” – przeszłość rodziny i pokazuje budowę drzewa genealogicznego rodziny Gauronskis (Gawrońskich), przedstawia najważniejsze urzędy i struktury państwa. Obejmuje okresu od początków państwa do odzyskania niepodległości. Dobrze pokazuje okoliczności unii lubelskiej i wpływ Konstytucji 3 maja na rozwój kultury litewskiej. Błędnie jednak opisuje historię Tadeusza Bonawentury Kościuszki. Zgrabnie opisuje losy Wilna, którego „wyzwolić się nie udało”. Mankamentem jest pominięcie sprawy holokaustu na Litwie. Podręcznik dobrze opracowany i ilustrowany, także neutralny wobec Polski.

Dyskusja:

Dr Aleksander Srebrakowski: Jak traktować sprawę nawiązania stosunków dyplomatycznych po 1938 r. i problem przynależności Wilna?

Doc. dr Elmantas Meilus stwierdził, że rozmowy o przywróceniu stosunków dyplomatycznych nie oznaczały wycofania się strony litewskiej z twardego stanowiska w sprawie Wilna.

T. Baryła zauważył, że problem Wilna także po 1939 r. nie został rozstrzygnięty w rozmowach polsko-litewskich, a z chwilą gdy rozstrzygające stało się stanowisko Moskwy problem ten należy odłożyć do tych zagadnień, które będą podjęte na kolejnym posiedzeniu Komisji. Wówczas to problem „Litwa, Polska, Europa wobec dziedzictwa II wojny światowej”, będzie okazją do pełniejszego oświetlenia tego problemu. Co do drzewa genealogicznego, T. Baryła zwrócił uwagę, że świetny pomysł nie został należycie wykorzystany, bo bez trudu można znaleźć takie rody, które poprzez mariaże i osobiste wybory łączą w sobie pierwiastek litewski, polski i ruski, a jednocześnie dowodzą wkładu kolejnych pokoleń rodu do ojczystych dziejów Litwy.

Dr Aleksander Srebrakowski przedstawił recenzję podręcznika: Kapleris I., Meištas A., Mickevičius K., Ramanauskas R., Raškauskas K., Steponavičienė L., Tamkutonytė-Mikailienė Ž., Laikas. Istorijos vadovėlis. 8 klasei 1 dalis, Leidykla „Briedis“ 2014.

Tezy: Polska jest wspomniana incydentalnie, nieco więcej o Polsce jest na mapach, jako Polska, Królestwo. Błędem jest, że autorzy nie przywiązują znaczenia do roli Polski-Korony jako pośrednika w przeniesieniu idei Europy, głównie w jej wymiarze cywilizacyjnym na Litwę. Podręcznik bardzo poprawny. Jedyne niczym nie uzasadniony jest obszerny fragment o templariuszach, podczas gdy trzeba było opisać krzyżaków i kawalerów mieczowych. Wskazał także, że litewskie podręczniki powinny akcentować rolę Wielkiego Księstwa Litewskiego w kształtowaniu narodów białoruskiego i ukraińskiego, i co należy podkreślić – różnych od narodów rosyjskiego, pretendującego do imperium nie tylko kontynentalnego.

Dyskusja:

Doc. dr E. Meilus: Wspomniana w recenzji ilustracja o murach otaczających Wilno w XIV w. jest poprawy w świetle najnowszych badań wykopaliskowych.

Dr R. Miknys: Czy liczne ilustracje są plusem tego podręcznika?

Dr Al. Srebrakowski: Pokazywałem dzisiaj podręcznik polskim nauczycielom i byli zachwyceni komunikatywnością ilustracji oraz tym, że nie tylko korespondują z tekstem narracyjnym, ale go wzbogacają.

Prof. A. Suchoński: To rzeczywiście plus, bowiem w Polsce to wydawnictwa zazwyczaj dobierają ilustracje, a autor podręcznika nie pochyła się nad problemem, czy ilustracje korespondują, ukierunkowują wiedzę ucznia.

Po obejrzeniu podręcznika, wszyscy członkowie Komisji zgodzili się z opinią, że podręcznik wyróżnia się właśnie trafnością doboru ilustracji, które powiązane są z tekstem.

Po 15 –minutowej przerwie przewodniczący prof. Adam Suchoński zaproponował, by przystąpić do rekapitulacji obrad w postaci wniosków, obejmujących podsumowanie obrad i wnioski na przyszłość.

T. Baryła zaproponował by temat przyszłego posiedzenia komisji brzmiał następująco: „Polska, Litwa, Europa wobec dziedzictwa II wojny światowej”. Został on przyjęty przez członków Komisji. W dyskusji przyjęto postulat, by w części referatowej (eksperckiej) brali udział nauczyciele, bo ich udział w dzisiejszym posiedzeniu okazał się niezwykle owocny, także ze względu na potrzebę docenienia historii regionalnej.

Dr R. Miknys zaproponował, by w części referatowej podjąć problem historiografii wobec zagadnień II wojny światowej, łącznie z ostatnimi konferencjami rosyjskimi i litewskimi.

T. Baryła zaproponował, by przede wszystkim dać obraz najnowszej historiografii polskiej i litewskiej wobec problemów następstw II wojny światowej i wpływ tych ustaleń na narrację historyczną w podręcznikach.

Dr R. Miknys zaproponował by ministerstwo litewskie doprowadziło do odbycia następnego posiedzenia na terenie Żmudzi. Jest tam do wyboru kilka ciekawych miejsc ze względu na problemy specyficzne tej krainy i dzieje polsko-litewskie i europejskie.

Prof. Adam Suchoński. Być może należałoby powrócić do dobrej praktyki opatrywania podręcznika podstawowego dodatkiem regionalnym, lecz, jak się wydaje, polskie Ministerstwo nie ma na to wpływu.

Dr hab. M. Kowalski, T. Baryła zauważyli, że nadal otwartym, nierozwiązanym pozostaje problem: co jest regionem historycznym a co regionem administracyjnym, używającym nazwy

historycznej. Trzeba wyważyć proporcje między lokalnością a regionem historycznym, co wymaga dobrego przygotowania nauczyciela do realizacji wątków regionalnych.

Prof. A. Suchoński: Pozostaje nadal problem skuteczności recenzji, tj. uwzględnienia uwag recenzentów w kolejnych wydaniach. Coś w tej sprawie trzeba skutecznie zrobić. Wyraźnie też brakuje recenzji dydaktyków historii, zatem trzeba wprowadzić wymóg takiej recenzji dydaktycznej, która jest równie ważna jak recenzja merytoryczna. Trzeba byłoby też pozostawić recenzentom egzemplarz recenzowanego podręcznika, co znacznie ułatwi pracę w przyszłości.

Czwartek 14 maja 2015 r.

O godzinie 9.00 wznowiono obrady Komisji, którym przewodniczył dr Rimantas Miknys.

Prof. dr hab. B. Łukaszewicz przedstawił recenzję podręcznika: Kapleris I., Laužikas R., Meištas A. Mickevičius K., Žolynas M., Laikas. Istorijos vadovėlis. 11 klasei I dalis, Leidykla „Briedis“ 2014.

Tezy: Wydawnictwo drukuje bardzo dobre podręczniki i taki jest też recenzowany, który jest uzupełniony o atlas, a nawet projekt planu zajęć i repetytorium. Podręcznik jest świetnie ilustrowany (ciekawy ślad zachowanej odbitki zaginionego obrazu Gersona „Chrzest Litwy”). Nazwy polskie podano właściwie, choć należałoby opatrzyć „obce” nazwiska pisownią oddającą narodowość. W narracji zwraca się uwagę na postęp cywilizacyjny. Postacie historyczne opatrzone notami biograficznymi, choć zbyt słabo zaznaczono zasługi królów Kazimierza Jagiellończyka i Aleksandra Jagiellończyka. Relacje polsko-litewskie potraktowane są syntetycznie i właściwie, np. rolę bitwy pod Grunwaldem, unii horodelskiej. Podręcznik wart polecenia, choć nie ma rekomendacji (dopuszczenia) ministerialnej.

Dyskusja:

Dr Al. Srebrakowski: w recenzowanym przeze mnie podręczniku do klasy 8 jest część materiału powtórzona następnie w podręczniku do klasy 11.

Dr L. Jašinauskas: Ten podręcznik powtarza materiał wcześniejszy, lecz poszerza go znacznie.

Prof. M. Jackiewicz: Za encyklopedią można opatrzyć podwójnym zapisem nazwiska, ale w podręczniku jest to trudne.

Dr R. Miknys: Strona litewska stara się w jak najmniejszym stopniu lituanizować nazwiska, także polskie. To nie próba przywłaszczenia, lecz raczej wymóg praktyczny. Należy rzeczywiście podnieść znaczenie królów Kazimierza i Aleksandra w dziejach Litwy.

Dr Al. Srebrakowski, prof. M. Jackiewicz, dr R. Miknys stwierdzili, że pomijanie spraw wyznaniowych jest jakoby następstwem mentalności autorów podręczników – ze względów generacyjnych. Tak naprawdę to raczej merytoryczna słabość autorów.

Doc. dr Algis Kasperavičius przedstawił recenzję podręcznika: Zrozumieć przeszłość. Lata 1815–1939. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony. Część 3; Piotr Gawlik, Nowa Era Spółka z o.o.

Tezy: Podręcznik o ogromnej liczbie faktów z każdej dziedziny, świetnie ilustrowany, a w dodatku ilustracje korespondują z tekstem. W tekście wytłuszczono ważniejsze daty i nazwiska postaci historycznych, a także zamieszczono ich krótkie biografie. Na końcu jest indeks osób i słowniczek podstawowych pojęć. Po raz pierwszy zamieszczono w podręczniku podrozdział „To budzi kontrowersje”. Problemy litewskie są odnotowane i docenione, co ważne w związku z przebiegiem powstań narodowych i represji, w wymiarze statystyk narodowościowych, a także zajęcia Wilna i po 1938. Trudno zaakceptować jedynie posłużenie się tzw. szkolnym sądem nad osobą Jagiełły.

Dyskusja:

Dr Al. Srebrakowski: A co można byłoby dodać by wzbogacić tekst?

Doc dr A. Kasperavičius: Ten podręcznik jest bardzo dobry.

Prof. A. Suchoński, dr R. Miknys: Wielkość ilustracji (znaczek pocztowy) wyklucza odbiór. Coś z tym należy zrobić.

T. Baryła: Ważne jest to, by ilustracje pokazywały społeczny – historyczny kontekst faktu, wydarzenia, osoby. Ponadto kadrowanie, mimo znacznego postępu edytorskiego, jest nadal niezadawalające.

Doc. dr Algis Kasperavičius przedstawił recenzję podręcznika: Klucz do historii. Historia i społeczeństwo. Podręcznik. Szkoła podstawowa. Klasa 6; Wojciech Kalwat, Małgorzata Lis, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Sp. z o. o.

Tezy: Narracja prowadzona konsekwentnie, dobrze uzupełniona ilustracjami i mapami. Ważne, że podręcznik mówi, że w związku z konfliktem o Wilno władze ograniczały działalność organizacji litewskich finansowanych z Kowna. Zwraca się uwagę na emigrację zarobkową

w XIX w. Podręcznik spełnia wymogi wychowania patriotycznego i nie narusza interesów litewskich.

Prof. M. Jackiewicz: Rzeczywiście w Polsce mogło być 250 tys. Litwinów, ale w Wilnie były śladowe ilości Litwinów.

Dr R. Miknys: Ważniejsze od danych określających liczbę narodowości, jest siła i atrakcyjność kultury narodowej.

Prof. A. Suchoński zwraca uwagę, że w podstawie programowej i nazwach podręczników mówi się „Historia i społeczeństwo”, a to tautologia.

Po przerwie, w trakcie której odbyto wycieczkę studyjną po Gdańsku, wznowiono obrady o godzinie 15. Przewodnictwo obrad objął prof. dr Adam Suchoński.

Dr Rimantas Miknys przedstawił recenzję podręcznika: Historia 6. Podręcznik dla uczniów klasy 6 szkoły podstawowej. Opowiem Ci ciekawą historię; Anna Wołosik, Wydawnictwo Edukacyjne „Żak” Sp. z o.o.

Tezy: Podręcznik jest niezwykle ciekawy, obejmuje XIX z wyraźnym zaznaczeniem życia codziennego i przemian cywilizacyjnych w układzie świat, Europa, Polska. Poprzez dzieje człowieka pokazywane są dzieje kontynentów i przemian systemów rządów, a także gospodarki i szeroko rozumianej kultury. Na szczególną uwagę zasługuje przedstawienie problemu polskiej demokracji, samorządności i obywatelskości. Narracja zachęca do pracy w imię własnego awansu i wzrostu zasobności państwa. Podręcznik pokazuje korzyści integracji europejskiej. Ilustracje, mapy schematy świetnie uzupełniają tekst. Brakuje wykorzystania tekstów źródłowych – choćby polskich konstytucji. Litwę podręcznik opisuje prawidłowo, choć mówi się o ziemiach polskich (s. 16!), a nie ziemiach Rzeczypospolitej, z kolei na mapie rozbioru Czechosłowacji pokazana jest także aneksja Kłajpedy, ale bez daty. Niestety, o państwach bałtyckich nie mówi się w związku z Wersalem. A ponadto mówi się błędnie o ich losie po II wojnie światowej. Podręcznik wart jest szczególnego polecenia.

Prof. M. Jackiewicz: wyraził wątpliwość co do wyróżniania elit (prawnik, księgowy, pracownik giełdy). To nieudany sposób dzielenia społeczeństwa.

Dr R. Miknys: To jest raczej podręcznikowa próba zachęty do kształcenia i awansu społecznego.

Dr Al. Srebrakowski: Może należałoby najpierw ujednoczyć poglądy w sprawie klas, warstw społecznych w Europie Środkowo-wschodniej.

Prof. A. Suchoński: Procesy przemian społecznych są trudne w opisie podręcznikowym.

Dr R. Miknys: „Korzystaj z każdego dnia. Czasem zrezygnuj z niektórych przyjemności” – takie zalecenie spotkałem po raz pierwszy w podręczniku.

Doc. dr Elmantas Meilus przedstawił recenzje dwóch podręczników:

– Poznać przeszłość. Rządzący i rządzeni. Podręcznik do historii i społeczeństwa dla liceum ogólnokształcącego i technikum; Iwona Janicka, Nowa Era Spółka z o.o.

Tezy: W kwestiach litewskich duch zachodniej Europy dotarł do Wielkiego Księstwa Litewskiego za pośrednictwem Korony, rola możnowładców w Koronie wzmocniła się po pełnym opanowaniu ziem ukraińskich po unii lubelskiej, podkreślić trzeba położony w podręczniku nacisk na osiągnięcia sfederalizowanego państwa, jak dojrzywała demokracja i na czym ona polegała w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Brakiem jest pominięcie walk i następstw powstania listopadowego na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego, ziem zaborowych. Podręcznik pomija całkowicie okres II wojny światowej. Podręcznik daje ogólny obraz dziejów Europy, Polski, WKL i poza pewnymi błędami godny polecenia.

Dyskusja:

Dr hab. M. Kowalski: Także recenzowany podręcznik potwierdza, że trzeba ostrożniej podchodzić do narodowości w XVIII i XIX w.

Prof. M. Jackiewicz: Dobry nauczyciel powinien to wytłumaczyć bez trudu.

Dr Al. Srebrakowski: Kształtowanie granic po I wojny światowej jest jednak słabo znane przez nauczycieli i dlatego to podręcznik winien być wolny od błędów i przekłamań, także odnośnie map narodowościowych.

Prof. A. Suchoński: Proces przygotowania podręczników trwa chyba zbyt krótko, bez dyskusji na etapie makiety.

Po zakończeniu dyskusji dotyczącej pierwszego podręcznika, doc. dr Elmantas Meilus przedstawił recenzję podręcznika: Podróże w czasie. Historia II. Multipodręcznik dla klasy drugiej gimnazjum; Tomasz Małkowski, Jacek Rześniowiecki, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe.

Tezy: Podręcznik szczególnie ciekawie pokazuje początki państwa polskiego i nawiązuje do dziejów ziem litewskich, łącznie z konfliktami. Następnie pokazuje drogi do unii, choć pomniejsza liczbę ludności posługujących się językiem ruskim (ruski był też językiem Statutów i sądów). Autorzy podręcznika nie prezentują jednolitego stanowiska w sprawie związków Polski

i Litwy: czy było to wcielenie, unia personalna, czy związek dwóch krajów federalnych. Zdarzają się przeniesienia problemów z XX w. na XIV–XVI w., np. odnośnie kwestii wyznaniowych. Dobrze opisano przemiany kulturalne, choć zbyt jednoznacznie stwierdza się, że Europa Wschodnia całkowicie weszła w krąg prawosławia – czemu przeczy choćby unia brzeska. Świetnie przedstawiono wpływ wojen litewsko-moskiewskich/ruskich na umocnienie tożsamości Litwinów i powstanie narodów ukraińskiego i białoruskiego. Bezzasadnie powtarza się, że Litwini do unii lubelskiej obawiali się polonizacji. Obawiali się jedynie utraty przywilejów. To atrakcyjność kultury przesądziła o zmianach. Dlatego też wątpliwości budzą dane statystyczne odnoszące się do wyznań i narodowości Rzeczypospolitej. Błędnie opisano okoliczności wojen z Rosją i Szwecją, co do przyczyn, przebiegu i następstw. Choć początkowo podręcznik zapowiadał się niezwykle ciekawie, to suma błędów obniża wartości tego podręcznika.

Dyskusja:

Prof. M. Jackiewicz: A w jakim języku rozmawiali Jagiełło z Witoldem?

Doc. dr E. Meilus: Co prawda matka Jagiełły była Rusinką, ale przecież przetłumaczył pacierz na litewski. Witold był bardzo dobrze wykształconym księciem litewskim.

Dr R. Miknys: Litwini w okresie omawianym przez podręcznik to wszyscy mieszkańcy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Trzeba też docenić wysiłki WKL w obronie wschodniej granicy Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W tym recenzowanym podręczniku jest jednak za dużo błędów by przejść nad tym do porządku dziennego.

Prof. A. Suchoński i prof. M. Jackiewicz także oświadczyli, że ogromna liczba błędów deprecjonuje wartość tego podręcznika.

Prof. A. Suchoński oświadczył, że program posiedzenia Komisji został wyczerpany i pozostaje już tylko przyjąć wnioski.

Komisja wyraża podziękowanie pani sekretarz Małgorzacie Skórcie za niezwykle sprawne przygotowanie prac Komisji.

Komisja na swym posiedzeniu przyjęła następujące wnioski:

I.

Spotkanie w Leźnie, przedstawione na nim recenzje i odbyta dyskusja potwierdziły, że prace komisji coraz wyraźniej stają się rodzajem dyskursu prowadzonego w imię prawdy historycznej i znoszenia barier mentalnych utrudniających integrację europejską.

II.

Komisja widzi potrzebę kontynuacji prac także w postaci podjęcia na kolejnym posiedzeniu problemu „Polska, Litwa, Europa wobec skutków II wojny światowej”. Komisja ma także nadzieję, że strona litewska, widząc zaangażowanie nauczycieli w dyskusję w trakcie posiedzenia w Leźnie, na następnym spotkaniu umożliwi nauczycielom litewskim udział na podobnych warunkach, a strona polska, wzorem litewskiej, zadba o ułatwiony dostęp do protokołu i materiałów z posiedzenia w Leźnie.

III.

Komisja dostrzega potrzebę stałego upowszechniania problematyki krain i regionów historycznych, widząc w tym element troski o edukację historyczną w wymiarze lokalnym.

IV.

Komisja podkreśla, że w recenzjach wydawniczych należy przywiązywać szczególną uwagę do aspektu dydaktycznego, równie ważnego jak merytoryczny. Dlatego warto wrócić do sprawdzonej praktyki, aby obok recenzenta merytorycznego był również recenzent dydaktyczny. Powinna to być osoba, która praktycznie zajmuje się problematyką recepcji podręczników historii.

V.

Komisja opowiedziała się za odbyciem kolejnego posiedzenia w maju 2016 roku na Żmudzi, krainie ważnej dla dziejów Litwy, Polski i Europy.

Na tym protokół zakończono i podpisano

Ze strony polskiej

Ze strony litewskiej

.....
Prof. dr hab. Adam Suchoński

.....
Dr Rimantas Miknys

Leźno, 15 maja 2015 r.